

გოტფრიდ მერცბახერი კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონების შესახებ

ემღვნება გოტფრიდ მერცბახერის

კავკასიაში მოგზაურობის 120 წლისთავს

1901 წელს ლაიფციგში ორ ტომად გამოქვეყნდა ცნობილი გერმანელი მთამსვლელის, მოგზაურისა და გეოგრაფის გოტფრიდ მერცბახერის ნაშრომი “კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონებიდან” (Aus den Hochregionen des Kaukasus). გოტფრიდ მერცბახერის ორტომეული, შეიძლება ითქვას, თავისი მოცულობით, განხილული საკითხების მრავალფეროვნებითა და მეცნიერული სიღრმით არის ყველაზე მასშტაბური წიგნი, რაც კი ოდესმე კავკასიის შესახებ დაწერილა. ნაშრომში წარმოდგენილი მდიდარი ცნობები და საფუძვლიანი გამოკვლევები კავკასიის შესახებ ერთბაშად ღირებულია ჰუმანიტარული და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა დარგებისთვის. უმაღლესი პოლიგრაფიული ხარისხით დაბეჭდილი თითოეული ტომი დაახლოებით ათას გვერდს შეიცავს. ვერბალური მასალის გვერდით წიგნში გამოყენებულია შთამბეჭდავი ილუსტრაციები: კერძოდ, ნახატები, ესკიზები და, რაც მთავარია, მეტად მნიშვნელოვანი ფოტომასალა კავკასიის ხალხების ეთნოგრაფიული ყოფის შესახებ. ორივე ტომში შესულია ორასზე მეტი მაღალხარისხოვანი ფოტო და ილუსტრაცია, რომლებიც კავკასიის ბუნებას და იქ მცხოვრები ხალხების ცხოვრებას ასახავს.

1891 წელს, როდესაც მერცბახერმა პრაქტიკულად შეუსწავლელ კავკასიაში პირველი ექსპედიცია მოაწყო, ის ჯერ კიდევ არ იყო აღიარებული როგორც გეორაფი და გამოცდილი მთამსვლელი, მას ჯერ კიდევ არ ჰქონდა შესწავლილი ცენტრალური აზიის მთები, ტიან-შანი, სადაც არის მერცბახერის სახელობის მწვერვალი და იდუმალეებით მოცული, მოციმციმე ტბა, რომელიც, აგრეთვე, მის სახელს ატარებს. გერმანელ ალპინისტსა და მკვლევარს პირველი დიდი აღიარება სწორედ კავკასიაში მოგზაურობამ მოუტანა. 1901 წელს, “კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონების” გამოქვეყნების შემდეგ, მიუნხენის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტმა, მეცნიერების წინაშე განსაკუთრებული დამსახურების გამო, გ. მერცბახერს დოქტორის საპატიო წოდება მიანიჭა. 1907 წელს მან მიიღო სამეფო პროფესორის

ტიტული. ამჟამად მერცხახერის წიგნი მიუნხენში ალპინიზმის მუზეუმის ღირებულ ექსპონატს წარმოადგენს.

საუკუნეზე მეტი გავიდა მას შემდეგ, რაც გერმანულ ენაზე გამოქვეყნდა გ. მერცხახერის წიგნი “კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონებიდან”, თუმცა ქართველი მკითხველი დღემდე თითქმის არ იცნობს გერმანელი მეცნიერის ფუნდამენტურ ნაშრომს კავკასიის შესახებ, თუ არ ჩავთვლით პატარა რეცენზიას და, აგრეთვე, რამდენიმე მცირე ფრაგმენტს, რომელიც ამ ორი ათეული წლის წინ ვთარგმნე. რეცენზიაც და თარგმანიც მივუძღვენი გოტფრიდ მერცხახერის კავკასიაში მოგზაურობის 100 წლისთავს და გაზეთ “კავკასიონში” გამოვაქვეყნე 1994-1995 წლებში.

გოტფრიდ მერცხახერი დაიბადა ბავარიის სოფელ ბაიერსდორფში 1843 წლის 9 დეკემბერს. მამამისი მარკუს მერცხახერი იყო ტყავებით მოვაჭრე. ერლანგენის რეალური სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ გოტფრიდმა მამის საქმის გაგრძელება გადაწყვიტა. მერცხახერი სწავლობდა პარიზში, ლონდონსა და სანკტ-პეტერბურგში. შედეგად მან ბრწყინვალედ შეისწავლა ინგლისური, ფრანგული და რუსული ენები. 1868 წელს გოტფრიდ მერცხახერმა მიუნხენში გახსნა ბეწვეულის საკუთარი მაღაზია. მან ბიზნესი შესანიშნავად ააწყო და მალე დიდი მოგებაც ნახა. ის სავაჭრო საქმიანობას ეწეოდა იტალიაში, პირენეის ნახევარკუნძულზე, ჩრდილოეთ აფრიკაში, ახლო აღმოსავლეთსა და, აგრეთვე, ცენტრალურ აზიაში, სადაც ყველაზე მეტად მას ტიან-შანზე ასვლა იზიდავდა.

გ. მერცხახერმა, როგორც ალპინისტმა, მთაზე პირველი ასვლა განახორციელა 1870-იანი წლების ბოლოს გერმანიის, ავსტრიისა და იტალიის ალპებში. 1881 წლის 16 ივნისს მეტად რთულ პირობებში ის პირველი ავიდა თოთენკირლსზე. გ. მერცხახერის ბიოგრაფის, ლ. მინინბერგის ცნობით, ამ გზას დღემდე მერცხახერის გზას (Merzbachersweg) უწოდებენ. ამ ექსპედიციამ მას, როგორც მთამსვლელს, აღიარება მოუპოვა. მან პირველმა გამოიკვლია და აღწერა აღმოსავლეთი ალპები. მოგზაურობისას მან დაიწყო ჩანაწერებისა და სამეცნიერო სტატიების წერა, რომელიც შემდეგ რამდენიმე სპეციალურ ჟურნალში ქვეყნდებოდა.

ბეწვეულით ვაჭრობამ მერცხახერის ფირმას დიდი მოგება მოუტანა. როგორც ამბობენ, მისი ბიზნესი ყვაოდა. მაგრამ სულ მალე მან მეტად გაბედული, თუმცა ლოგიკური გადაწყვეტილება მიიღო. 1888 წელს გ. მერცხახერმა გაყიდა კუთვნილი ფირმა, რათა მთელი თავისი ენერჯია, ცოდნა და კაპიტალი მთების შესწავლისთვის მიეძღვნა. როგორც ჩანს, ის ამ პერიოდიდან ინტენსიურად ემზადებოდა კავკასიის

მაღალმთიანეთში სამოგაზაუროდ. სწორედ მაშინ უნდა გასცნობოდა მკვლევარი გერმანულ, რუსულ, ფრანგულ და ინგლისურ ენებზე კავკასიის შესახებ გამოქვეყნებულ სამეცნიერო ლიტერატურას, რომელიც მან მოგვიანებით საკუთარი მოსაზრებების გასამყარებლად კიდევ გამოიყენა თავის კაპიტალურ ნაშრომში “კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონებიდან”.

1891 წელს გოტფრიდ მერცბახერი ცენტრალურ კავკასიას ესტუმრა. მას თან ახლდა გამოცდილი მთამსვლელი ლუდვიგ პურტშელერი, კლიმანჯაროს თოვლიანი მთის ერთ-ერთი პირველი დამპყრობი, და ორი თანმხლები პირი, ჰანს კერერი და იოჰან უნტერვეგერი. მერცბახერის ექსპედიციას ჰქონდა სპორტული და კვლევითი მიზნები. ლ. მინინბერგის ცნობით, მერცბახერი თავის ალპინისტურ მოღვაწეობასა და სამეცნიერო მუშაობას მუდამ ერთმანეთს უხამებდა.

მერცბახერმა კავკასიაში ორი ექსპედიცია მოაწყო, 1891 წელს ცენტრალურ და 1892 წელს აღმოსავლეთ კავკასიონზე. მან დაიპყრო კავკასიონის უმაღლესი მწვერვალები: მყინვარწვერი, თეთნულდი, თებულო, დიკლოს მთა და სხვა. გოტფრიდ მერცბახერმა ალპინისტ ლუდვიგ პურტშელერსა და ორ ბალყარელ გამყოლთან ერთად სოფელ ტერსკოლიდან (2.100 მ.) განახორციელა უსწრაფესი ასვლა იალბუზზე (5.642 მ). მთისძირა სოფლიდან მწვერვალამდე გზა მათ 8 საათში დაფარეს. მერცბახერის რეკორდული შედეგით გაოცებული დენის ურუბკო, თანამედროვე ალპინისტი, აღფრთოვანებული წერს: შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რას განიცდიდნენ მაშინ კავკასიონის ერთ-ერთ უმაღლეს მწვერვალზე შემდგარი გერმანელი ალპინისტები. ეს ელვისებური “ნახტომი” მთამსვლელებისგან მოითხოვდა როგორც ფიზიკური, ისე სულიერი ძალების მობილიზაციას. უფრო მეტიც, რაც მათ იალბუზის მწვერვალის დაპყრობით განახორციელეს, დღევანდელი ტექნოლოგიების გამოყენებითაც კი წარმოუდგენელია. საიმედო ფეხსაცმლის, მსუბუქი ტანსაცმლისა და აღჭურვილობის გარეშე, სადაც ბილიკის ნასახიც კი არ იყო, ის მანძილი 8 საათში დაფარეს. მერცბახერმა და მისმა მეგობრებმა გამოავლინეს მიზნის მიღწევის მგზნებარე წადილი, ფანტასტიკური გამძლეობა და მტკიცე ხასიათი [ურუბკო 2006]. 8 წლის შემდეგ ლუდვიგ პურტშელერმა საფრანგეთში Aiguille du Dru-ს (3.754 მ.) მწვერვალზე ასვლისას, სამწუხაროდ, მარცხი განიცადა და ის რამდენიმეთვიანი ავადმყოფობის შემდეგ 1900 წელს ბერნის საავადმყოფოში გარდაიცვალა.

ალპინიზმის ისტორიაში მერცბახერი პირველი ავიდა იალბუზის მახლობლად, დონლუზ-ორუნის (4.454 მ.) ჩრდილოეთ ქედზე, აგრეთვე ჩრდილოეთ ოსეთის მაღალმთიანეთში, ყაზბეგიდან 9 კილომეტრის დასავლეთით ჯიმარაი-ხოხზე (4788 მ).

ის იმყოფებოდა მყინვარწყვერზე და მთის საფუძვლიანი ოროგრაფიული კვლევა ჩაატარა.

როდესაც მერცხაბერი კავკასიის შესასწავლად ჩამოვიდა, გეოგრაფიული აღმოჩენების ხანა უკვე დიდი ხნის გადასული იყო. მაგრამ კავკასიონის მრავალ ყინულიან მწვერვალზე ჯერ ადამიანს ფეხი არ დაედგა. მერცხაბერმა დაიპყრო და აღწუსა თითოეული ასეთი მწვერვალი, რაც გერმანელი მოგზაურის მხრიდან გეოგრაფიული აღმოჩენების ტოლფასი იყო. კავკასიონის 9 მწვერვალზე ის პირველი ავიდა. დაულაღავი მკვლევარის წინაშე ყინულიანი მწვერვალებიდან მთების სულ სხვა, ახალი მასივი იშლებოდა. მერცხაბერმა დაგვიტოვა კავკასიონის იდუმალი, ქათქათა მწვერვალების შთამბეჭდავი ფოტოები, უდიდესი სიზუსტით დამუშავებული ტოპოგრაფიული რუკები.

ცენტრალური კავკასიონის შესწავლის შემდეგ მერცხაბერმა კავკასიონის მაღალმთიანეთის აღმოსავლეთ ნაწილს მიაშურა. მის მიზანს შეადგენდა პირიქითა ალაზნის სათავის გამოკვლევა, მიმდებარე ხეობების აღწერა და ქედების ოროგრაფიული ანალიზის ჩატარება. მერცხაბერი მთათუშეთში იმ დროისათვის საკმაოდ კარგად აღჭურვილი ექსპედიციით ჯერ კიდევ 1891 წლის გვიან ზაფხულს ხევსურეთიდან, კერძოდ, მილმახევიდან გადავიდა და ორი მთის საფუძვლიანი შესწავლაც მოასწრო. ალპინიზმის ისტორიაში ის პირველი ავიდა თებულოს მთაზე (4.493 მ.) და კომიტოზე (4.261 მ.).

თუშეთსა და დაღესტანში გ. მერცხაბერის მოგზაურობის მარშრუტი, მისი სამეცნიერო და სპორტული მოღვაწეობა საფუძვლიანად შეისწავლა დაღესტნელმა მეცნიერმა და მთამსვლელმა კამილ ახმედხანოვმა. გ. მერცხაბერის მოგზაურობის ჩანაწერებზე დაყრდნობით, კ. ახმედხანოვმა დეტალურად აღწერა გერმანელი მკვლევარის გადადგილების დეტალები, მისი სამეცნიერო დაკვირვებები და აღმოჩენები, ალპინისტის მოულოდნელი წარმატებებით გამოწვეული მგზნებარე განცდები.

აღმოსავლეთ კავკასიის მაღალმთიანეთის შესწავლა გ. მერცხაბერმა 1892 წელს სოფელ ჭეროდან გააგრძელა. სოფელი ჭერო დაღესტნისა და საქართველოს საზღვარზე მდებარეობს. ისინი მდინარე ალაზნის მარჯვენა შენაკადს - ჭეროს წყალს აუყვნენ. ჭეროსწყლის სათავეებიდან მკაფიოდ ჩანდა დიკლოს მთის ყინულიანი კლდეები და ნაპრალები. მერცხაბერმა მას ჭეროს მყინვარი უწოდა. ექსპედიციამ ის ადგილი თავის ბაზად აირჩია და იმ ღამეს ბანაკი იქ დასცა. ბანაკის ზემოთ იშლებოდა თოვლიანი ქედის გრანდიოზული ყინულოვანი კედელი, რომელიც მთლიანად

კეტავდა სივრცეს ჩეჩნეთის იდუმალი მთებისაკენ. ამ კედლის ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხეში მოჩანდა დიდი ყინულიანი მთა, რომელიც მზის შუქზე საოცრად ბრწყინავდა. ულამაზესი თოვლიანი მწვერვალი კი ღრუბლებში აზიდულ ზღაპრულ ჯადოსნურ კოშკს მიაგავდა. მერცხაბერმა ადგილობრივი თუშებისგან იცოდა, რომ დალესტნის, ჩეჩნეთისა და თუშეთის საზღვარზე დახლართულ მთებს შორის, იყო ერთი მწვერვალი, რომელიც თავისი სიმაღლით ირგვლივ, რამდენიმე ასეული ვერსის მანძილზე აღმართულ ყველა სხვა დანარჩენ მწვერვალს აღემატებოდა. მერცხაბერს თუშებისგან აგრეთვე გაეგონა, რომ მწვერვალი სოფელ დიკლოს სანახებიდან იშვიათად მოჩანდა, ისიც მხოლოდ მაშინ, როცა მთა თავისუფლდებოდა ღრუბლებისგან. თუშები მას დიკლოს მთას უწოდებდნენ.

აგვისტოს ერთ ადრიან დილას გერმანელმა ალპინისტებმა გადალახეს ყინულის ნაზვავი და ქედის მეტად ვიწრო თოვლიან კონცხზე გავიდნენ. კ. ახმედხანოვის ცნობით, ეს ადგილი (დასავლეთი დიკლო) თოვლიანი ქედის ყველაზე რთულ გადასასვლელს წარმოადგენს. აქედან უკვე მხოლოდ გ. მერცხაბერმა და ლ. პურტმელერმა, მეგზურების გარეშე, განაგრძეს სიმაღლეზე ასვლა. მათ გაიარეს ჭეროს მყინვარიდან მთის ორივე მხარეს ჩამოშლილ ბასრ სიპებზე და დიკლოს მთის დასავლეთ მწვერვალს მიაღწიეს. მათ იქიდან დაინახეს ქედის გასწვრივ დიკლოს მთის აღმოსავლეთი პიკი. გერმანელი მკვლევარები მიხვდნენ, რომ იქ იყო არა მხოლოდ ერთი მწვერვალი, არამედ მთის მთელი მასივი. მათ თვალწინ სრულიად ახლოდან გადაიშალა დიკლოს მთის მთავარი კლდოვანი მწვერვალის კოშკისებური სკულპტურა და აღმოსავლეთის მწვერვალის ვეებერთელა მოცისფრო ყინულოვანი გუმბათი.

კ. ახმედხანოვის ცნობით, ამჟამად დადგენილია სამივე მწვერვალის ზუსტი სიმაღლე: დიკლოს მთის დასავლეთი პიკი - 4.220 მ., მთავარი მწვერვალი - 4.285 მ., აღმოსავლეთის პიკი - 4.275 მ. გაკოს მყინვარიდან ჩამოშლილი კილომეტრნახევრიანი ციცაბო კედლის გადალახვის შემდეგ, დღის ბოლოს, მერცხაბერი და პურტმელერი დიკლოს მთის ყველაზე მაღალ წერტილზე ავიდნენ. გ. მერცხაბერის მონაცემებით მთავარი მწვერვალის სიმაღლე 4.189 მეტრი უნდა ყოფილიყო. მკვლევარი მხოლოდ 96 მეტრით შეცდა [ახმედხანოვი 1998].

დიკლოს მთის ტრიუმფალური დალაშქრის შემდეგ, გერმანელმა ალპინისტებმა დაშვების მარშრუტი შეცვალეს და ისინი აღმოსავლეთით, დალესტნის მთებისკენ გადაადგილდნენ. ბაცობუცის ქედის კალთებიდან მკაფიოდ ჩანდა დიდოელების უმშვენიერეს სოფელ ხუშეთში გადასასვლელი ბილიკი. უღელტეხილიდან მათ თვალწინ გადაიშალა მთების სიღრმეში ჩაკარგული ანდის

ყოფილს გრანდიოზული პანორამა. ლეკური სოფლები, თავისი ციხე-კოშკებით, მთის ციცაბო ფერდობზე გამავალ ბილიკზე ისე ჩანდა, თითქოს ერთ ძაფზე იყო ასხმული. კ. ახმედხანოვის ცნობით, ბილიკს, რომელიც ანდის ყოფილს ხეობას სიგრძეზე მიუყვება, ლეკები დღემდე სათუშო გზას უწოდებენ. ის იწყება დაღესტნის სოფელ ეჭედასთან და მთავრდება თუშეთის მაღალმთიან სოფელ ომალოს ცენტრში. როგორც კ. ახმედხანოვი აღნიშნავს, მერცხაბერი და მისი თანამგზავრები განაცვიფრა არა მხოლოდ კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონების ველურმა სილამაზემ და დიდებულებამ, არამედ ადგილობრივი მთიელების განსაკუთრებულმა შრომისმოყვარეობამაც, რადგან მათ შეუძლებელი შეძლეს, მიუვალ ხეობებსა და თვალუწვდენელი სიმაღლის ქარაფებზე სოფლიდან სოფელში გადასადგილებლად გაჭრეს მოსახერხებელი გზა-ბილიკი [ახმედხანოვი 1998].

დაღესტნის მთიანეთში მერცხაბერმა საფუძვლიანად შეისწავლა ბოგოსის ქედი, რომელიც ერთმანეთისგან ჰყოფდა ანდის ყოფილსა და ავარიის ყოფილს ხეობებს. გერმანელი მთამსვლელები ზღვის დონიდან 3400 მეტრის სიმაღლეზე დაბანაკდნენ. მათ ბოჩოხის მყინვარის სიახლოვეს კარავი გაშალეს და ღამე იქ გაათიეს. ბანაკი მთლიანად გარშემორტყმული იყო ყინულოვანი მწვერვალებით. მათმა პირველქმნილმა სილამაზემ აღტაცებაში მოიყვანა გერმანელი ალპინისტები. ბოჩოხის მყინვარს (4.116 მ.) სამივე მხრიდან თითქოს გარეშე მზერისგან იცავდნენ ცადაწვდილი მწვერვალები: ანჩოვალა (4.098 მ.), კოსარაკუ (4.091 მ.) და პატარა ბიჩუგა (3.800 მ.). გ. მერცხაბერმა ლ. პურტმელერთან ერთად სამივე მწვერვალი დალაშქრა.

ბოჩოხის მასივის მყინვარებზე სამმა წარმატებულმა ასვლამ მერცხაბერს საშუალება მისცა დიდი სიზუსტით დაემუშავებინა ბოგოსის დახლართული ქედის ოროგრაფია და შეედგინა სქემა, რომელსაც დღემდე არ დაუკარგავს თავისი სამეცნიერო ღირებულება.

ბოჩოხის მასივის შესწავლის შემდეგ მერცხაბერის ექსპედიცია კვლავ იხოს ველზე დაბრუნდა, მან გაიარა აული ხვარში, იქიდან ის შემობრუნდა კაბალას ფერდობზე, რომ გადასულიყო კილის ხეობაში. გერმანელი მოგზაურები სარგებლობდნენ გამცილებლების მომსახურებით. ცხენების ქარავანი ავიდა ხვარშის უღელტეხილზე. კ. ახმედხანოვის აზრით, სწორედ აქედან გადაიღო მერცხაბერმა ორი დიდებული ფოტოსურათი: იხოს ზემოთ ბოჩოხის, ჩიმსის, ლეხას და ჟიჟია-ქინთლის მწვერვალთა ჯაჭვი, აგრეთვე ქემე-ქოგოთლის მწვერვალთა ჯგუფი. მერცხაბერის ექსპედიციამ გადაიარა თინდის უღელტეხილი (2. 962 მ.) ისინი დაღამებამდე ჩავიდნენ კიდის ხეობაში და სოფელ თინდის ესტუმრნენ. მერცხაბერმა შემოგვინახა სოფელ თინდისა და მის მცხოვრებთა ყოფის ამსახველი ფოტოები

დაღესტანში უკანასკნელი ასვლა მერცხაბერმა განახორციელა ადალუ-შუხგელმეერზე. მან დაადგინა ადალუს მთის სიმაღლე, რომელიც მანამდე ბოჩოხის მწვერვალზე დაბალი ეგონათ. აღმოჩნდა, რომ ის აღემატებოდა ბოჩოხის მწვერვალს და მისი სიმაღლე ზღვის დონიდან შეადგენდა 4.140 მეტრს.

ადალუ-შუხგელმეერის მწვერვალის დალაშქრით გერმანელმა მეცნიერმა და ალპინისტმა დაასრულა თავისი მოგზაურობა არა მხოლოდ დაღესტანში, არამედ მთელ კავკასიაში.

ჩვენ შეგვიძლია აღვადგინოთ კავკასიაში მერცხაბერის ორწლიანი ექსპედიციის მარშრუტი. მეცნიერი მიუნხენიდან 1891 წლის 27 ივნისს გამოსულა. ზალცბურგისა და ვენის გავლით ის ხმელეთით ოდესაში ჩასულა. იქიდან ზღვით ბათუმში. ბათუმიდან, ქუთაისის გავლით, სვანეთს ეწვია. მან დალაშქრა უშბა, თეთნულდი, იალბუზი. მერცხაბერმა და მისი ჯგუფის წევრებმა მოინახულეს მდინარე რიონის სათავეები და ბაქსანის ხეობით ჩრდილოეთ კავკასიაში გადავიდნენ. ჩრდილოეთიდან ჯიმარაიხოხისა და მყინვარწვერის დალაშქრის შემდეგ მერცხაბერი საქართველოს სამხედრო გზით თბილისში დაბრუნდა. აქედან ის ფშავის გავლით ხევსურეთს ესტუმრა. მოიარა ხევსურეთის სოფლები, მათ შორის ამაღა, გურო, შატილი, არდოტი და სხვ. დალაშქრა თებულოს მთა. შემდეგ გადავიდა თუშეთში და შემოგვინახა თუშეთის სოფლების (ომალო, დართლო, გირევი, ჩილო, დიკლო და სხვ.) შთამბეჭდავი ფოტოები. დიკლოს მთის დალაშქრის შემდეგ მან მოიარა დაღესტნის მთები და სოფლები. იქიდან ის კახეთში ჩავიდა. კახეთიდან თბილისში, საიდანაც გერმანელი გეოგრაფი სამშობლოში გაემგზავრა.

მერცხაბერს კავკასიის ექსპედიციის შემდეგ წინ ელოდებოდა ახალი მოგზაურობები აფრიკისა და ინდოეთის მთებში, ტიან-შანის მყინვარების გამოკვლევა და ხან-ტენგრის გრანდიოზული მწვერვალის აღმოჩენა, რომელმაც გერმანელ სწავლულსა და მთის გამოცდილ მკვლევარს მსოფლიო აღიარება მოუტანა.

ექსპედიციამ ფოტოებით დააფიქსირა კავკასიის მაღალმთიანეთის ყველაზე მიუვალი დასახლებები, სამეურნეო ინვენტარი, მთიელთა სახეები, რომლებიც გამოირჩევა მაღალი სამეცნიერო-ეთნოგრაფიული ღირებულებით. კ. ახმედხანოვის აზრით, მთის ხეობების, ქედებისა და მწვერვალების შთამბეჭდავი ფოტოები კარტოგრაფებს საშუალებას აძლევთ, რუკებზე დიდი სიზუსტით ასახონ როგორც ქედების განშტოებანი, ისე ცალკეული მთის მასივების კონფიგურაცია, აგრეთვე, მყინვარებისა და მარადიული თოვლის გავრცელების საზღვრები [ახმედხანოვი 1998].

კავკასიაში ორი მოგზაურობის შედეგად ექსპედიციაში შეკრებილი ზღვა მასალა გ. მერცბახერმა შეიტანა სოლიდურ ორტომეულში `კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონებიდან`, რომელმაც სამეცნიერო წრეებში უმაღლესი შეფასება დაიმსახურა. მერცბახერმა იმ დროს შექმნა ცენტრალური კავკასიონის პირველი სრულყოფილი რუკა, რომელიც დღემდე კავკასიაში ნებისმიერი მოგზაურისა თუ მთამსვლელის აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგენს. გ. მერცბახერის ნაშრომის გამოქვეყნების შემდეგ მრავალი მოგზაური, გეოგრაფი და ალპინისტი დაინტერესდა კავკასიით. შეიქმნა, ასევე, გერმანია-კავკასიის კლუბი, რომლის ერთ-ერთი დამფუძნებელიც იყო გოტფრიდ მერცბახერი.

რატომ შეარჩია მერცბახერმა მაინცდამაინც თავისი სპორტული და სამეცნიერო მიზნებისთვის კავკასია ან შუა აზია, არ ვიცით. ან იყო თუ არა გერმანიის მთავრობა დაინტერესებული მერცბახერის ექსპედიციით. მერცბახერის წიგნში კავკასიის სტრატეგიული გადასასვლელებისა და მთიელთა ყოფის დეტალურმა აღწერამ შეიძლება დაბადოს კითხვა, მერცბახერმა ხელისუფლების დაკვეთით ხომ არ დაწერა თავისი წიგნი. ეს გარემოება სრულებითაც არ აკნინებს გამოჩენილი ალპინისტისა და სწავლულის მეცნიერულ დამსახურებას. პირიქით, ცნობილია, რომ ხელოვნებისა და მეცნიერების დარგში მსოფლიო მნიშვნელობის შედეგების უმეტესობა სწორედ დაკვეთით შეიქმნა.

გოტფრიდ მერცბახერს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ბავარიის პრინც არნულფთან. ებრაელ მოღვაწეთა ცნობილი ბიოგრაფის ლეონიდ მინინბერგის ცნობით, 1907 წელს ბავარიის პრინცი არნულფი, რომელიც რუსეთის საიმპერატორო კარზე დიპლომატიურ საქმიანობას ეწეოდა, ცდილობდა რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროსგან მიეღო თანხმობა, რომ გასცნობოდა იმპერიის განაპირა სამხრეთ რეგიონებს და იქ ემოგზაურა. თავის ამაღლაში მან სწორედ რუსული ენისა და კავკასიის საკითხების საუკეთესო მცოდნე გოტფრიდ მერცბახერი და გეოლოგი კარლ ლოიხე მოიწვია. რუსეთში იმ დროს ჯაშუშების წინააღმდეგ მორიგი კამპანია მძვინვარებდა და პრინც არნულფის ექსპედიციას კონტრდაზვერვა საგანგებოდ უთვალთვალებდა. მერცბახერი ძალიან კარგად იცნობდა კავკასიას, ამიტომ ისინი, მინინბერგის ცნობით, მთელი მოგზაურობის მანძილზე არც ერთხელ არ მისულან აკრძალულ, უნებართვო ადგილებში. კავკასიაში და შუა აზიაში მოგზაურობის შემდეგ, მერცბახერის მეოხებით, პრინც არნულფის ექსპედიცია იმავე წლის ივლისში მშვიდობიანად დაბრუნდა სანკტ-პეტერბურგში [მინინბერგი].

1891-1892 წლებში, კავკასიის ექსპედიციის დროს, გ. მერცბახერს დიდ დახმარებას უწევდნენ სახელმწიფო უწყების წარმომადგენლები, მათ შორის

საიდუმლო მრჩეველი დოქტორი გუსტავ რადე, რომელსაც ავტორი ნაშრომში განსაკუთრებული მადლიერებითა და პატივისცემით მოიხსენიებს.

მერცბახერს მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა რუსეთის გეოგრაფიულ საზოგადოებასთან, რომელიც ეხმარებოდა სწავლულს ექსპედიციების მოწყობაში. ზოგიერთი დაკვირვება მკვლევარმა გამოაქვეყნა რუსულ სამეცნიერო გამოცემებში. მერცბახერმა ერთ-ერთ მწვერვალს, რომელიც შუა აზიის მთებში აღმოაჩინა, მადლიერების ნიშნად უწოდა დიდი მთავრის ნიკოლოზ მიხეილის ძის სახელი, რადგან დიდი მთავარი მფარველობდა გეოგრაფიულ საზოგადოებას.

მერცბახერი ასევე იყო ევროპის მთელი რიგი ქვეყნების გეოგრაფიული საზოგადოებების საპატიო წევრი და მიუნხენის გეოგრაფიული საზოგადოების მეორე თავმჯდომარე. მერცბახერს მიღებული ჰქონდა სხვადასხვა ჯილდო. ის დააჯილდოვეს ბავარიის პრინც ლუდვიგის ოქროს მედლით, სტანისლავის II ხარისხის რუსული ორდენით და სხვ. ლ. მინინბერგის ცნობით, სწავლული ყველაზე მეტად აფასებდა სემიონოვ-ტიანშანსკის სახელობის ოქროს მედალს, რომელიც მან სანკტ-პეტერბურგის სამეცნიერო-გეოგრაფიული საზოგადოებისგან მიიღო [მინინბერგი].

1921 წელს, ბავარიაში ანტისემიტიზმის მძვინვარების ხანაში, როდესაც ებრაელებისთვის ალპინისტური გაერთიანებები დაიკეტა, იმდენად დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა მერცბახერს, რომ ის მაინც დარჩა ამ საზოგადოების ერთ-ერთ საპატიო წევრად.

გ. მერცბახერი გარდაიცვალა 1926 წლის 14 აპრილს, 83 წლის ასაკში. დაკრძალეს მიუნხენში, ვალდფრიდჰოფის სასაფლაოზე.

თავისი არქივი სწავლულმა ბავარიის სახელმწიფო ბიბლიოთეკას უსახსოვრა. არქივი დაახლოებით ათას ფურცლამდე დოკუმენტს ითვლის, ძირითადად წერილებს. მის ადრესატებს შორის არიან სამეფო ოჯახის წევრებიც, მათ შორის ბავარიის უკანასკნელი მეფე – ლუდვიგ III. განცვიფრებას იწვევს მერცბახერის ინტერესების წრე. როგორც ლ. მინინბერგი აღნიშნავს, მას სამეცნიერო მიმოწერა ჰქონდა გეოგრაფებთან, გეოლოგებთან, პალეონტოლოგებთან, ანთროპოლოგებთან, ექიმებთან, ბოტანიკოსებთან, ზოოლოგებთან, ეთნოგრაფებთან და სხვ. [მინინბერგი].

მიუნხენში დაცულია სახლი (Möhlstr. 25), რომელშიც მერცბახერი 1910 წლიდან გარდაცვალებამდე ცხოვრობდა. 1928 წელს მიუნხენის ერთ-ერთ ქუჩას მისი სახელი ეწოდა. მერცბახერის ბიოგრაფის, მინინბერგის ცნობით, “მესამე რაიხის” წლებში,

შინაგან საქმეთა მინისტრმა გამოსცა ბრძანება, გადაერქვათ სახელები “ებრაელთა” ქუჩებისთვის. მინისტრის ბრძანების მიუხედავად, მერცხახერშტრასემ შეინარჩუნა თავისი სახელწოდება [მინინბერგი].

სამეცნიერო შრომების გარდა, მერცხახერმა შექმნა ტურისტული ფირმაც, რომელსაც მისი გარდაცვალების შემდეგ ხელმძღვანელობდა კარლ ლოიხე და რომელიც 1933 წლის შემდეგ “არიიზირებული” იყო, ხოლო მერცხახერის სახელი მეცნიერთა და ალპინისტთა შორის დროებით დავიწყებას მიეცა.

ამჟამად ქუჩის სახელწოდების გარდა, მიუნხენში მერცხახერის პატივსაცემად არანაირი ძეგლი არ არის აღმართული. მეცნიერის შრომები თავის დროზე რამდენიმე ორგანიზაციაში გადაანაწილეს. ბიბლიოთეკის კატალოგებში კი არ არის მათი ბიბლიოგრაფია. ვერ მოიძებნა მერცხახერის საფლავიც, უფრო ზუსტად, ის აღარ შემორჩა [მინინბერგი].

მერცხახერის კვლევის შედეგებით სარგებლობენ ალპინისტები, ტურისტები, გეოგრაფები, ბიოლოგები, ეთნოგრაფები, სამხედროები და სხვა დარგის სპეციალისტები.

გ. მერცხახერის წიგნი `კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონებიდან` გამოირჩევა მეცნიერულად ღირებული მასალის სიმდიდრით, რომელსაც ბუნებრივად ერთვის ავტორის უშუალო დაკვირვებები და მოგზაურობის შთაბეჭდილებები.

“კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონები” იწყება ავტორისეული წინასიტყვაობითა და ზოგადი ხასიათის შესავლით, საიდანაც ვიგებთ, რომ ავტორს მიზნად ჰქონია გერმანული სამეცნიერო წრეებისა და მკითხველთა ფართო მასებისთვის გაეცნო კავკასია, მისი აზრით, მეტად მნიშვნელოვანი და საინტერესო რეგიონი.

ნაშრომი დაყოფილია ცალკეულ თავებად. ორივე ტომი შედგება 34 თავისაგან. პირველი, საკმაოდ მოზრდილი თავი ეძღვნება კავკასიის მაღალმთიანეთის გეოლოგიურ დახასიათებას. მერცხახერმა, როგორც ამ დარგის ცნობილმა სპეციალისტმა, დაწვრილებით აღწერა მთების მასივთა ოროგრაფია და ტექტონიკა, ერთ-ერთმა პირველმა შეისწავლა კავკასიონის ქედის სტრუქტურა და მოახდინა მისი კლასიფიკაცია. მან შეაგროვა დიდძალი და საინტერესო მასალა მთის ქანების ქიმიური შედგენილობის შესახებ. კავკასიის მაღალმთიანეთის სხვადასხვა კუთხის კლიმატის დასახასიათებლად ავტორი იმოწმებს ჰერმან აბიხის წიგნს “Aus Kaucaischen Ländern” და სხვა ნაშრომებს, რომლებიც XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ვენის, მოსკოვის, სანკტ-პეტერბურგისა და თბილისის სამეცნიერო ჟურნალებში

ქვეყნდებოდა. გ. მერცბახერი იცნობს ჰაიმის თხზულებებს (Reisebriefe), კ. ვესელოვსკის ნაშრომს “რუსეთის კლიმატი” (1857 წ.), აგრეთვე, 1886 წელს ლონდონში ინგლისურ ენაზე გამოცემულ კრებულს “კავკასიის ალპები” და წარმოგვიდგენს ცენტრალური კავკასიონის სრულყოფილ გეომორფოლოგიურ სურათს.

გ. მერცბახერის წიგნს სამხედრო-სტრატეგიული თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ღირსებასა და პრაქტიკულ დანიშნულებას ანიჭებს თხზულების მეოთხე თავი “კავკასიის უღელტეხილები”. მერცბახერი გამოყოფს კავკასიონზე გადასასვლელების ორ ჯგუფს. პირველ ჯგუფს მიაკუთვნებს იმ უღელტეხილებს, რომლებიც ზღვის დონიდან 3000 მეტრს ქვემოთ არის განთავსებული. ესენია: ჯვრის, მამისონის, დათვისჯვრის, როკის და სხვა უღელტეხილები. კავკასიონის მთავარ ქედზე გადასასვლელების დიდი ნაწილი მდებარეობს თოვლის მარადიული საფარის სიახლოვეს. მერცბახერი დიდი სიზუსტით გადმოგვცემს თითოეული უღელტეხილის გეოგრაფიულ მდებარეობასა და ყურადღებას ამახვილებს მათ სტრატეგიულ მნიშვნელობაზე. “კავკასიაში ამ გადასასვლელებით კვლავაც ინტენსიურად სარგებლობენ, ევროპის ალპების მიტოვებული უღელტეხილებისგან განსხვავებით.”- წერს ავტორი.

აღმოსავლეთ კავკასიის უღელტეხილების აღწერისას ავტორი შენიშნავს, რომ ხევსურეთის გადასასვლელები ზღვის დონიდან ძალზე მაღალია და, ამავდროულად, ეროზირებული (საძელე - 2.932 მ., აწუნტა - 3.570 მ. და სხვა). მერცბახერი იქვე შენიშნავს, რომ ხევსურეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში მცხოვრებნი (მუცო-არდოტი-ხახაბოს ხეობა) გარე სამყაროს უკავშირდებიან უმთავრესად სამი უღელტეხილით: ანატორის (2603 მ.), დათვის ჯვრის (2667 მ.) და მათურის (2751 მ.) გადასასვლელებით.

კავკასიონის 68 უღელტეხილს გ. მერცბახერი სამ ნაწილად ჰყოფს. ცალ-ცალკეა წარმოდგენილი დასავლეთის, აღმოსავლეთის და ცენტრალური მაღალმთიანეთის გადასასვლელები.

არანაკლები მნიშვნელობა და მეცნიერული ღირებულება აქვს ნაშრომის მერვე თავს - “კავკასიის ალპებში მცხოვრებთა ეთნოგრაფიისთვის”. ავტორი კავკასიელი მთიელების წეს-ჩვეულებების თემას წიგნში არაერთხელ უბრუნდება. მერცბახერი თავისებურად იყენებს სპეციალური ლიტერატურიდან ამოკრეფილ მასალას. მიუხედავად იმისა, რომ მკვლევარი ზოგიერთ ფაქტობრივ შეცდომას უშვებს, დასავლელი მკითხველისთვის გერმანულ ენაზე დაწერილი ნაშრომი ყურადღებას იპყრობს საკითხისადმი ობიექტური მიდგომით. მერცბახერს კავკასიის მთიელების

მხოლოდ ეთნოგრაფიული ყოფისა და ისტორიის შესასწავლად, უშუალო, პირადი დაკვირვებების გარდა, გამოუყენებია სხვადასხვა ავტორების ჩანაწერები და გამოკვლევები. ავტორი, შეიძლება ითქვას, გასცნობია კავკასიის თემაზე მაშინდელ თითქმის მთელ უცხოურენოვან სამეცნიერო ლიტერატურას.

მერცხაბერი, აგრეთვე, იცნობს ანტიკური ხანის მწერლებს, რომელთა ნაწერებში ასე თუ ისე აირეკლა კავკასიის და, კერძოდ, კოლხეთისა და იბერიის შორეული წარსული.

ავტორი კავკასიელი ხალხების წეს-ჩვეულებებისა და ისტორიის აღწერას მათი მითოსური წარმომავლობის გაცნობით იწყებს. შემდეგ ევროპელ მკითხველს მოუთხრობს კავკასიაში არგონავტების მოგზაურობის პოპულარულ მითს, ეხება პრომეთე-ამირანის თქმულებას და ამ მითთან დაკავშირებულ თვალსაზრისსაც გვიზიარებს.

გერმანელი მეცნიერი ყველა ისტორიულ წყაროს სრული ნდობით არ ეკიდება. ასე მაგალითად, მან შენიშნა, რომ ქართული წყაროები ზოგჯერ წინააღმდეგობაშია სპარსულ და სომხურ დოკუმენტებთან. ამიტომ მკვლევარი ცდილობს სხვადასხვა ისტორიული მასალის ურთიერთშეჯერების საფუძველზე გამოიტანოს ობიექტური დასკვნა.

მერცხაბერი წარმოგვიდგენს მდიდარ ეთნოგრაფიულ მასალას შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდე მცხოვრები თითქმის ყველა ხალხის ყოფა-ცხოვრების შესახებ, მათ შორის მკვლევარი განიხილავს ქართველური ტომების განსახლების არეალსა და მათ ტრადიციებს. ავტორი მოგვითხრობს შავ ზღვასა და მდინარე ჭოროხს შორის მცხოვრებ ლაზთა ეთნიკურ თავისებურებაზეც. “შესაძლოა, ისინი თურქეთის სხვა რეგიონებშიც ცხოვრობენ, - წერს გერმანელი ავტორი, - მათი ენა, რომელშიც მრავალი თურქული ლექსიკური ერთეული დამკვიდრდა, ძალიან ჰგავს მეგრულს.”

თავისი დაკვირვებები სვანების ეთნოგრაფიული ყოფის შესახებ მერცხაბერმა ჩამოაყალიბა ნაშრომის I ტომის XIII თავში “Swanetien und die Swaneten” (სვანეთი და სვანები). ის საკმაოდ კარგად იცნობს სვანების ისტორიულ საცხოვრისს, დადიანების, დადეშქელიანების და თავისუფალ სვანეთს. მერცხაბერი აღნიშნავს, რომ სვანური ქართული ენის უძველეს შტოს განეკუთვნება. მოგზაური განსაკუთრებული ინტერესით მოგვითხრობს სვანეთში საეკლესიო მშენებლობისა და სვანების ქრისტიანული წეს-ჩვეულებების შესახებ. ავტორი გვიზიარებს პირად შთაბეჭდილებებს სვანების ცხოვრების წესისა და ხასიათის თავისებურებაზე. იქვე ის

აღწერს სვანების ჩაცმულობას, ცეკვას, მუსიკას, სვანურ კომპებს. მოგვითხრობს გელოვანებისა და დადემქელიანების წარმომავლობის შესახებ.

მერცბახერმა გააშუქა ყარაჩაელებისა და ბალყარელების ეთნოგრაფიული ყოფა. ძირითადი მასალა თვითონ ავტორმა შეკრიბა. მკვლევარი ყურადღებას ამახვილებს ყარაჩაელებისა და ბალყარელების ტრადიციული საზოგადოებების სტრუქტურაზე და დეტალურად აღწერს დიდი ოჯახების საცხოვრებელ კომპლექსს. მერცბახერის წიგნის ეს მნიშვნელოვანი ნაწილი ამ ცოტა ხნის წინ რუსულ ენაზეც ითარგმნა [მერცბახერი 2010].

მერცბახერი ნაშრომში გარკვეულ ადგილს უთმობს ოსი ხალხის ეთნოგრაფიული ყოფისა და ისტორიული წარსულის ანალიზს. ავტორი აღწერს კავკასიაში მათი განსახლების არეალს. ის იცნობს ვ. მილერის შრომებს და ლინგვისტების მიერ უკვე იმ პერიოდში გაზიარებულ თვალსაზრისს, რომ ოსები არიან არა კავკასიური წარმოშობის, არამედ ირანული მოდგმის ხალხი. სიუგრენის, როზენის, მილერისა და ჰუმბანის შრომებზე დაყრდნობით, მერცბახერი იზიარებს ოსური ენის შესახებ ჩამოყალიბებულ მეცნიერულ თვალსაზრისს: ოსური ენა არც ერთ კავკასიურ ენასთან სიახლოვეს არ ამჟღავნებს, - შენიშნავს მერცბახერი და დასძენს, რომ იგი შედის ინდოგერმანიკული ენების ირანულ ჯგუფში.

გერმანელი მეცნიერი ხალხურ გადმოცემებსა და ისტორიულ ცნობებზე დაყრდნობით ადადგენს სურათს, თუ როგორ დასახლებულან ოსები პირველად ჩრდილოეთ კავკასიაში. ავტორი განიხილავს სიტყვა ოსი, ოსეთის ეტიმოლოგიას და აღნიშნავს, რომ ეს ტერმინი ქართული ენიდან არის დამკვიდრებული ევროპულ ენებში.

გოტფრიდ მერცბახერი ოსურ ტოპონიმებზე მსჯელობისას იმოწმებს სხვადასხვა ლინგვისტების დასკვნებს და წერს, რომ “დარიალ” (“დარიალან”) ჰქვია ალანეთის კარს. ავტორის აზრით, რომელიც შეიძლება არ გავიზიაროთ, ალანი იყო ზოგადი სახელწოდება ყველა იმ ხალხისა, რომელიც ჩრდილოეთ კავკასიაში აზიიდან შემოიჭრა და იქ დასახლდა. ისტორიულ ხალხებში ის გულისხმობს ხაზარებს, სკვითებს, კიმერიელებსა და სხვ.

გერმანელმა მკვლევარმა იცის, რომ ოსები კავკასიის სამხრეთ ფერდობზე ალანთა სამეფოსა და ერთიანი ქართული ფეოდალური მონარქიის დაცემის შემდეგ გამოჩნდნენ. მერცბახერი სხვადასხვა დოკუმენტებზე დაყრდნობით წერს, რომ ჩერქეზებმა ოსები აიძულეს თავიანთი საცხოვრებელი ადგილებიდან კავკასიონის სამხრეთ ფერდობებზე გადასულიყვნენ. თუმცა, მკვლევარის შეხედულებით, ეს

გადაადგილება მოხდა უფრო გვიან, მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ოსებმა ცენტრალური კავკასიონის მაღალმთიანეთიდან დვალეების ტომი თავიანთი სამკვიდროდან განდევნეს და მათ მიწებზე დასახლდნენ.

საგულისხმოა გ. მერცხახერის ცნობები ოსების საოჯახო და რელიგიური ყოფის შესახებ. მეცნიერი აღწერს ოსეთში ცნობილ სალოცავებსა და მოგვითხრობს მფარველ წმინდანთა ფუნქციებზე. მერცხახერს არ გამოორჩენია ოსების პოპულარული სასმელი ლუდი, რომელიც ოსური რელიგიური დღესასწაულის აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგენს.

ოსი ხალხის ტრადიციული ყოფის აღწერისას მას უსარგებლია სხვადასხვა ნაშრომებით, მათ შორის დამოწმებული აქვს ვახუშტი ბაგრატიონის ქართლის ცხოვრების ქრონიკები და ბარონ ავგუსტ ფონ ჰაქსტაუზენის „ტრანსკავკასია“.

გ. მერცხახერი მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის დალესტნის ხალხებისა და ჩეჩნების ტრადიციული ყოფის შესახებ. აღსანიშნავია, რომ მკვლევარი იმდენად კარგად იცნობს კავკასიის მაღალმთიანეთის ეთნიკურ პროცესებს, რომ ის ერთმანეთისგან ასხვავებს ჩეჩნებსა და ქისტებს. ერთგან წერს: „ქისტები, ისევე როგორც ყველა ჩეჩენი, ფანატიკოსი მაჰმადიანები არიან“ („Die Kisten sind wie alle Tschetschenen fanatische Muhamedaner“. ტ. II, გვ. 61).

კულტურულ-ეკონომიკური თუ სოციალ-პოლიტიკური თვალსაზრისით, თბილისს კავკასიაში ყოველთვის განსაკუთრებული ადგილი ეკავა. მერცხახერი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ დასავლეთ ევროპა ნაკლებად იცნობს თბილისს. თუმცა მეტად ბუნდოვანია მისი თვალსაზრისი, როცა წერს: „თბილისი არ არის ქართული ქალაქი, არამედ ის სომხური ქალაქია“ („Tiflis ist keine georgische, sondern eine armenische Stadt“). ვფიქრობ, მკვლევარს ამ განცხადებით თბილისში საუკუნეების მანძილზე მიმდინარე დემოგრაფიული რყევების დემონსტრირება სურდა. საილუსტრაციოდ მერცხახერს მოჰყავს იმდროინდელი თბილისის დემოგრაფიული მონაცემები. თბილისის 125 ათასი მცხოვრებიდან 43%-ს შეადგენდნენ სომხები, 26%-ს - ქართველები, 20%-ს - რუსები, 5%-ს - სპარსელი თათრები (Persische Tataren), 6%-ს - დანარჩენი ხალხები. ავტორი არ არის დილექტანტი კავკასიის ისტორიის საკითხებში. მან იცის, რომ თბილისი, კავკასიის ეს კოსმოპოლიტიკური ქალაქი, მუდამ იყო საქართველოს დედაქალაქი. მეცნიერის მიერ გადმოცემული ამბები არ არის უტრირებული და გაზვიადებული. წიგნში მრავლად გვხვდება თბილისის სხვადასხვა უბნისა და ქალაქის მცხოვრებთა ფოტოები.

ჩემი, როგორც ფოლკლორისტი, განსაკუთრებული დაინტერესება გამოიწვია გ. მერცხახერის ცნობებმა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის რელიგიური საზოგადოებების შესახებ. ხევსურების საოჯახო ყოფა, მათი სამეურნეო საქმიანობა, ჩვეულებითი სამართალი, საბრძოლო იარაღი, ჩაცმულობა და ურთიერთობა მეზობლებთან მერცხახერის წიგნში გადმოცემულია ნეიტრალური დამკვირვებლის პოზიციებიდან. თუმცა ავტორის მონათხრობში დიდი ადგილი უკავია პირად შთაბეჭდილებებსაც. მერცხახერის წიგნი ევროპელი მკითხველისთვის კავკასიის და იქ მცხოვრები ხალხების გაცნობის მიზნით დაიწერა. ამიტომაც ავტორს ხალხური ყოფიდან იზიდავს ყველაფერი, რასაც უჩვეულო, არქაული და ეგზოტიკური ელფერი დაჰკრავს.

გაოცებას იწვევს მკვლევარის მეცნიერული ალღო და მისი სიღრმისეული დაკვირვებები. მოგზაურულ ჩანაწერებში ავტორი დეტალურად გადმოგვცემს კავკასიელი მთიელების ყოფა-ცხოვრების ამა თუ იმ მხარეს.

თბილისიდან არცთუ დიდი მანძილით დაშორებული ხევსურეთი, მერცხახერის ნაშრომში წარმოდგენილია, როგორც ცოცხალი მითებისა და უძველესი ტრადიციების ქვეყანა, სადაც, ავტორის სიტყვებით, ვერც კი აღწევს დედაქალაქის ევროპული კომფორტით დამძიმებული სალონების მაჯისცემა.

ხევსურების ტრადიციული საზოგადოებების, ე. წ. საყმოების ცხოვრების უცნაურმა წესმა ევროპელ მოგზაურზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. გოტფრიდ მერცხახერის აზრით, ხევსურების ყოველდღიურ ყოფაში არქაული ელემენტების სიჭარბე და კონსერვატიულობა სამმა ფაქტორმა განაპირობა: ადგილობრივმა ლანფშაფტმა, მესისხლეობის წესებმა და რელიგიურმა წარმოდგენებმა. მერცხახერი, როგორც გეოგრაფი, ზედმიწევნით კარგად იცნობს და დეტალურად აღწერს კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონების ადგილმდებარეობას, გრანდიოზულ ლანდშაფტს. ამიტომაც მეტად მნიშვნელოვანია მკვლევარის მსჯელობა ხევსურეთის რელიეფის რაგვარობასა და ფიზიკურ-გეოგრაფიულ თავისებურებაზე, რომელიც დიდწილად განსაზღვრავდა მთის ვიწრო ხეობებში შეყუჟული ხალხის სამეურნეო ყოფას, ეკონომიკურ და სოციალურ მდგომარეობას, მატერიალურ კეთილდღეობას.

მერცხახერი ხევსურების ეგზოტიკური ჩაცმულობისა და მათი უცნაური საბრძოლო აღჭურვილობის მიზეზს უტილიტარული ფაქტორით ხსნის. მოუსვენარ ქართველ მთიელებში მეზრძოლი, მეომრული ბუნების ჩამოყალიბებას კი მოგზაური სისხლის აღების ჩახლართულ ადათს უკავშირებს. ხევსურული მესისხლეობის წესებზე მსჯელობისას ის ძირითადად ქართველ ავტორთა ცნობებს ემყარება, მათ

შორის კარგად იცნობს რაფიელ ერისთავის ნაშრომს «О Тушино-Пшаво-Хевсурском округе». რ. ერისთავის გარდა, მერცხაბერს წიგნში დამოწმებული ჰყავს სხვა ქართველი მკვლევარებიც, კერძოდ: დ. ბაქრაძე, ა. ხახანოვი, ნ. ურბნელი (ხიზანაშვილი). ავტორს საკუთარი არგუმენტების გასამყარებლად ხშირად მოჰყავს ციტატები ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობილი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნაშრომიდან.

მკვლევარი ხევსურეთში მეომრული საზოგადოების წარმოშობის სხვა მიზეზზეც ამახვილებს ყურადღებას. მერცხაბერი წერს: “ხევსურეთს ჩრდილოეთიდან უშუალოდ ესაზღვრება ყაჩაღი და შფოთისთავი ჩეჩნების აულები, რაც ხევსურების მუდმივ საომარ მზადყოფნას განაპირობებს.” ის არ ივიწყებს არცთუ შორეულ წარსულში ხევსურების სისხლისმღვრელ ბრძოლებს ზურაბ ერისთავის წინააღმდეგ და ევროპელ მკითხველს მოუთხრობს არაგვის ერისთავის გადაჭარბებულ სისასტიკეზე, რომელიც თურმე ბავშვებსაც კი არ ინდობდა. მერცხაბერი გარკვეულ ადგილს უთმობს ისეთ “ეთნოგრაფიულ წვრილმანებს”, რომლებიც მკითხველთა ფართო მასებზე განსაკუთრებულ ეფექტს ან, თუნდაც, შემადრწუნებელ შთაბეჭდილებას მოახდენდა. ის ეხება მტრისათვის მარჯვენა მკლავის მოკვეთის ტრადიციას და იქვე დასძენს, რომ “თითქმის ყველა ხევსურულ სოფელში ახლაც ნახავთ ქავის კარზე მიჭედილ ხელებს, რომლებიც მოკლულ მტერს მოაჭრეს და გამარჯვებულებმა, როგორც ნადავლი, საკუთარ სახლში წამოიღეს.”

ავტორი საინტერესოდ განიხილავს მთის ძნელად მისასვლელი სოფლების განლაგებას. იგი მიუთითებს ადგილობრივი მოსახლეობის არქაულ ყოფაზე და აღნიშნავს, რომ ევროპული კულტურა ამ მხარეში საერთოდ არ შესულა, რადან ისინი თავიანთ ვიწრო ხეობებში ჯერაც მკვიდრად არიან ჩაკეტილი.

მერცხაბერმა დაგვიტოვა ხევსურული საბრძოლო და საოჯახო ნაგებობების საინტერესო აღწერილობა. ერთმანეთს უდარებს ხევსურულ და სვანურ საბრძოლო კომპებს. მისი აზრით, ხევსურული კომპები სვანურისგან მეტი ელემენტობით გამოირჩევა. ხოლო ხევსურთა კლდეზე ნაგები მასშტაბური საცხოვრებელი კომპლექსი კი ერთ მთლიანობაში მნახველზე შუა საუკუნეების მონუმენტური ციხესიმაგრის, ყაჩაღებისა და რაინდების ბუდის შთაბეჭდილებას ტოვებდა.

განსაკუთრებით საყურადღებოა მერცხაბერის ცნობები ხევსურების რელიგიური რწმენის შესახებ. მისი აზრით, ძველად, როცა ქრისტიანობა ხევსურეთის მთებისკენ გზას იკაფავდა, დანარჩენ კავკასიაში მას უკვე იცნობდნენ და აღიარებდნენ. თავის გრანდიოზულ ნაშრომში მერცხაბერს აქვს დაუმოწმებელი ცნობა

იმის შესახებ, რომ ქრისტიანობა დასავლეთ კავკასიაში ჯერ კიდევ ჩვენი წელთაღრიცხვის 40-იან წლებში გამოჩნდა. პირველი ქრისტიანები კი, მისი აზრით, იქ იყვნენ ებრაელი კოლონისტები, რომლებიც აგრძელებდნენ სავაჭრო ურთიერთობას თავიანთ იუდეველ თანატომელებთან.

ამიტომ, თუ მთელი კავკასია იცნობდა ქრისტიანობას, ბუნებრივია, პირველი საუკუნეებიდანვე საქართველოში შემოსული ახალი რელიგია ხევსურთა სულიერ ცხოვრებაშიც საპატიო ადგილს დაიმკვიდრებდა. ისტორიული დოკუმენტების სიმწირის გამო, მერცხახერი ზეპირგადმოცემებს იმოწმებს და აღნიშნავს, რომ ხევსურული ტრადიცია ქვეყნის უდიდესი სიწმინდის, ხახმატის ჯვრის დაარსებას თამარ მეფეს მიაწერს. როგორც ჩანს, გერმანელი მკვლევარი იცნობდა ხევსურეთში დღემდე პოპულარულ ხალხურ ლექსს თამარ მეფის შესახებ:

“ქალმა თქვა, თამარ მეფემა: ხახმატს ავაგე საყდარი,
ვერცხლის თასები შევიღე, შიგ დავაყენე ბერ-მღვდელი.”

მოგზაურის დაკვირვებულ თვალს არ გამორჩენია, რომ “ყოველი ხევსური არის წმინდა გიორგის ყმა და მსახური. ისინი შემდეგი სიტყვებით ლოცავენ: “გწყალობდასთ წმინდა გიორგი!” მკვლევარმა იცის, რომ “ხატსა და მის სამფლობელოს ემსახურება თემის თითოეული წევრი, რომელმაც გადააჭარბა თვრამეტი წლის ასაკს”. მერცხახერს თავისი თვალთ უნახავს ერთ-ერთ ჯვარში მოვერცხლილი მტრედის ფორმის საიდუმლო თასები, რომლებსაც ხევსურები კულტმსახურების დროს იყენებდნენ და მას სულიწმინდის სიმბოლოდ მიიჩნევდნენ. მკვლევარი ერთგვარი დასკვნის სახით აცხადებს: “ამრიგად, განსაზღვრული მნიშვნელობით ხევსურეთის მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრება ატარებს რელიგიურ ხასიათს.” აქედან ირკვევა, რომ გერმანელმა მეცნიერმა არსებითად სწორად გაიაზრა ხევსურთა ყოველდღიური ყოფის თავისებურება.

მერცხახერი სავსებით სამართლიანად მიუთითებს, რომ ჯვარ-ხატის ხუცესს (Priester) ირჩევს არა საზოგადოება, არამედ მფარველი წმინდანი. თუმცა მისი აზრით, ხუცი, ეს არქაული სიტყვა, ხევსურთა ყოფაში კიდევ უფრო მეტს აღნიშნავს, ვიდრე მღვდელი (Priester) კანონიკურ ღვთისმსახურებაში. მერცხახერი მიუთითებს, რომ ზოგჯერ თემის ჩვეულებრივი წევრი მიდის საკუთარი სურვილის წინააღმდეგ და ხდება ჯვრის მსახური, როცა მფარველი წმინდანი თავის რჩეულს, თუ ის არ გახდება ხუცესი, ავადმყოფობას ან სხვა სახის განსაცდელს მოუვლენს. ამის შემდეგ, - წერს მერცხახერი, - ჯვარი ქადაგის (Der Wahrsager) ან მკითხავის (Die Wahrsagerin) პირით უცხადებს ხუცობის კანდიდატს თავის ნება-სურვილს. მკვლევარი აღნიშნავს, რომ,

ხევსურული ტრადიციის მიხედვით, ჯვარის რიგითი მსახური ზოგჯერ ღვთაებრივი გამოცხადების შემდეგ ხდება ხუცესი. ევროპელი მოგზაური იქვე აღწერს ხუცესის კურთხევასთან დაკავშირებულ რიტუალებს. მერცბახერს ყურადღების გარეშე არ დაუტოვებია ხუცესის მიერ ჯვარში აღვლენილი საკულტო ტექსტიც. მისი აზრით, სალოცავ-სავედრებლებში ხშირად მხოლოდ მატერიალური კეთილდღეობის თხოვნაა გადმოცემული (“Der Sinn solcher Bitten ist immer nur ein materieller, auf irdisches Glück gerichteter”). ტ. II, გვ. 83). თუმცა საკულტო ტექსტებიდან ცნობილია, რომ, მატერიალური კეთილდღეობის გარდა, ხუცესი მფარველ წმინდანს მეხვეწურის მიწიერი, ამქვეყნიური ცოდვების მიტევებას, “შანაწყენ-შანაცოდვარის” შენდობასაც ევედრება.

მერცბახერი მსჯელობს იმ მიზეზებზე, რამაც გამოიწვია ქართველ მთიელებში ისეთი უცნაური საკულტო რიტუალებისა და რელიგიური წეს-ჩვეულებების ჩამოყალიბება, რომელსაც, მისი აზრით, “სხვაგან ვერსად შევხვდებით”. კანონიკური ქრისტიანული ტრადიციისგან განსხვავებული ჯვარ-ხატთა მსახურების დამკვიდრების ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად მკვლევარი ხევსურეთის კუთხურ კარჩაკეტილობასა და რამდენიმე საუკუნის მანძილზე ქართული ეკლესიისგან მის იზოლაციას მიიჩნევს. მერცბახერი სავსებით სამართლიანად წერს: “ამ კუთხის სიღარიბის გამო, ეკლესიებისა და მონასტრების აგება, მღვდლების იქ გაგზავნა და მათი შენახვა შეუძლებელი გახდა. ქართული ეკლესიის მასთან დაკავშირება ამოა აღმოჩნდა.”

მერცბახერს არ გამორჩენია ისიც, რომ ახალ დროში, ე. ი. რუსული მმართველობის პერიოდში, ორთოდოქსული ეკლესია ხევსურეთში აგზავნიდა სამღვდლოებას და მან ხევსურეთის რამდენიმე სოფელში ტაძრებიც კი ააგო (ბარისახოში, რომკაში, ბაცალიგოში, შატილსა და არდოტში). მაგრამ, - როგორც მკვლევარი აღნიშნავს, - ორთოდოქსული ეკლესიის მთელი შრომა ისევ ფუჭი და ამოა აღმოჩნდა, რადგან ხალხზე დიდ გავლენას კვლავაც ადგილობრივი კულტმსახურნი ახდენდნენ.

უნდა ითქვას, რომ მერცბახერი მთის მოსახლეობის მხოლოდ რელიგიური წეს-ჩვეულებების აღწერით არ შემოიფარგლა. ის საკმაოდ დიდ ადგილს უთმობს სისხლის აღებისა ტრადიციისა და სხვა წეს-ჩვეულებების აღწერას.

ერთნაირი ნდობით ვერ მოვეკიდებით მერცბახერის შეხედულებებს ხევსურების რელიგიური მსოფლმხედველობის შესახებ. მით უფრო, რომ ხევსურთა ყოფაში წარმართობის ზედაპირული დანაშრევები, როგორც უნივერსალური მოვლენა

ყველა ხალხის რელიგიურ ცხოვრებაში, და გახალხურებული ქრისტიანული ელემენტები გერმანელმა მეცნიერმა წარმართულ სუბსტრატად გამოაცხადა. ქართველი მთიელების მფარველ წმინდანთა სახელზე აღმართული სამლოცველო მან გაიაზრა რუსულ Капище-ს მსგავსად, როგორც წარმართული საკერპე. შესაბამისად მან მცდარი აზრი განავითარა, თითქოს ხევსურთა ყოფაში წარმართობიდან მომდინარე და კერპთაყვანისმცემლობიდან ნასესხებ ტრადიციებს ქრისტიანობა ვერ უმკლავდებოდა. მერცბახერის აზრით, ხევსურულ კულტმსახურებას ჰქონდა როგორც ქრისტიანული ხასიათი, ისევე დამახასიათებელი იყო სისხლიანი მსხვერპლშეწირვა და შეიცავდა მოსეს რჯულის ელემენტებს. ის ფიქრობდა, რომ ჯვარ-ხატების თაყვანისცემასა და მფარველი წმინდანების კულტს ხევსურეთში მხოლოდ ზედაპირული მსგავსება ჰქონდა ქრისტიანულ რელიგიასთან. მკვლევარმა ბოლომდე ვერ ამოიცნო ხევსურთა ყოფაში მყარად ფესვგადგმული გახალხურებული ქრისტიანული რელიგია. გ. მერცბახერი ნაშრომში კრიტიკულ განწყობილებას ამჟღავნებს ჯვარ-ხატთა ხუცეს-ხევისბრების მიმართ. მისი აზრით, საუკუნეების მანძილზე საზოგადოებაში ძალაუფლება და გავლენა უმეცარმა კულტმსახურებმა მოიპოვეს, რომლებიც რელიგიურ რიტულების დროს სიცარიელეს წარმართობიდან მემკვიდრეობით მიღებული მისტიციზმით ავსებდნენ. როგორც ვხედავთ, გერმანელი მოგზაურისთვის აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ჯვარ-ხატთა ინსტიტუტი მაინც უცხო და გაუგებარი დარჩა, რადგან ის ვერ ჩასწვდა ხევსურების მითოლოგიური წარმოდგენებისა და კულტმსახურების ქრისტიანულ ძირებს.

მოგვიანებით მრავალი მკვლევარი აპყვა ამ ცდუნებას. კომუნისტი იდეოლოგების მიერ ათვალწუნებული ქრისტიანობის გამოსარჩლების ნაცვლად, ჯვარ-ხატთა მსახურების წარმართულ გადმონაშთად გამოცხადება საბჭოთა მეცნიერებაში კიდევ უფრო პოპულარული და მისაღები გახდა.

გაბმული თხრობა და ვრცელი აღწერა მკითხველისთვის მოსაწყენი რომ არ ყოფილიყო, ავტორი ეპიზოდურად გადმოგვცემს ლირიზმით გამდიდრებულ პირად შთაბეჭდილებებს. ჯვარ-ხატთა სამლოცველოებთან დაკავშირებით მოგზაური წერს: “მეტად საინტერესო და მიმზიდველი ჩანდა ჯვარ-ხატთა იდუმალი საბრძანისები, რომლებიც გაცხოველებით აღვიძებენ ჩვენს პოეტურ შეგრძნებას და გვგვრიან გარკვეულ მისტიკურ ჟრჟოლას. იგი გვაგონებს გერმანელების წმინდა ჭალას.”

როგორც ჩანს, გ. მერცბახერი გატაცებული ყოფილა პოეზიით. ნაშრომის ზოგიერთ თავს ავტორი იწყებს ლექსით, რომელიც მოგზაურის განცდებსა და შთაბეჭდილებებს ეხმიანება. მაგალითად, ნაშრომის მეორე ტომის XXVII თავს “Zur Ethnographie und Landeskunde der östlichen kartwelischen Bergvölker” ეპიგრაფად

წამმღვარებული აქვს რაფიელ ერისთავის ლექსის - “სამშობლო ხევსურისა” - არტურ ლაისტის თარგმანი - “Die Heimat der Chewsuren” (ტ. 2, გვ. 42). ნაშრომში გვხვდება არტურ ლაისტის სხვა თარგმანებიც, კერძოდ, ილია ჭავჭავაძის ლექსები, ხალხური სიმღერა ერეკლე მეფის შესახებ და სხვ.

თხრობის მსვლელობაში თავგადასავლების მაძიებელი მოგზაური მოულოდნელად გვახსენებს თავს და დაუფარავად გვიზიარებს საკუთარ სუბიექტურ განცდებს. მლოცველის მიერ შეწირულმა ნივთებმა, რომლებიც ჯვრის საკურთხეველთან დახვავებული ირმისა და ჯიხვის რქების ქვეშ იყო ჩამალული, როგორც ჩანს, დაუოკებელი ცნობისმოყვარეობით აღვსო მკვლევარი: “რქების ქვეშ არაერთი საუცხოო ნივთი ინახება, რომლებსაც მთიელები ხელშეუხებელ სიწმინდედ მიიჩნევენ. ბევრჯერ ვეცადე, მაგრამ ვერ მოვიპოვე იქიდან თუნდაც ერთი მშვენიერი ეგზემპლარი.”

ჯვარ-ხატთა საგანძურებზე მსჯელობისას გ. მერცხაბერი იმოწმებს ქართველი ისტორიკოსის ვახუშტის საყურადღებო ცნობებს ფშავ-ხევსურთა მიერ მფარველი წმინდანისადმი ძვირფასეულობის შეწირვის შესახებ: “ვერცა ფშავი, ვერცა ორბელიანი, უკეთუ იმოვნოს ოქრო ანუ ვერცხლი, ვერარაიდ იხმარებენ თავისად, არამედ მიუძღვნის ლაშას-ჯვარსა” (“Wenn sie Gold oder Silber finden, bedienen sie sich dessen nicht, sondern geben es der Kirche”. ტ. 2, გვ. 78).

განსაკუთრებული სიმპათიით საუბრობს მერცხაბერი ლუდის დუღების ხევსურულ ტრადიციაზე: “ლუდის დუღება, - წერს მოგზაური, - ასევე მიჩნეულია წმინდა საქმედ და მისი მომზადება ხელეწიფებათ მხოლოდ ხატის განსაკუთრებულ მსახურთ - დასტურ-ხელოსნებს. თვით ლუდიც ითვლება წმინდა სასმელად. ამ შეხედულებამ შეიძლება მრავალი მიუხედავად აღაფრთოვანოს.”

თხრობის ამგვარი სტილით მერცხაბერმა თავისი ნაშრომი კიდევ უფრო ცოცხალი, მიმზიდველი და საინტერესო გახადა.

ავტორი ევროპელ მკითხველს არ ახვევს თავის მოსაზრებებს იმ საკითხებზე, რომლებზეც მყარი არგუმენტები არ მოეპოვება. ასეთ შემთხვევაში მერცხაბერი ნაკლებად მსჯელობს, ან სხვა მეცნიერის შეხედულებას გვიზიარებს და უფრო აღწერით იფარგლება.

გოტფრიდ მერცხაბერმა შემოგვინახა ხევსურეთის სოფლების, ჯვარ-ხატებისა და ცალკეულ ხევსურთა შთამბეჭდავი ფოტოები, რომლებსაც ახლა, ერთ საუკუნეზე მეტი ხნის შემდეგ, უაღრესად დიდი მეცნიერული ღირებულება გააჩნიათ. წიგნში

გამოყენებულია, ე. კომპტონის, ე. პლატცის, მ. დიმერის, რ. რეშრაიტერის, აგრეთვე დ. ერმაკოვის გადაღებული მაღალხარისხოვანი ფოტოები. ხევსურეთთან დაკავშირებით წიგნში შევხვდებით შემდეგ ფოტოებს: ამღის ჯვარი, ხევსური ქალი საზეიმო ტანსაცმელით, შატილელი ხევსურები, ხევსურები საბრძოლო აღჭურვილობით, გუროელი ხევსურები, არდოტელი ხევსური საბრძოლო იარაღით, ხევსური ქალი სამუშაო ტანსაცმლით, ჩეჩენი ტრადიციული ჩოხით და სხვ. განსაკუთრებით შთამბეჭდავია ხიდოტანის მთების სიმაღლიდან გადაღებული სოფელ არდოტის ფოტო, საიდანაც მკაფიოდ ჩანს მთლიანი სოფლის სტრუქტურა, კლდეზე განლაგებული ტრადიციული საცხოვრებელი სახლებითა და ციხე-კოშკებით. ფოტოსურათიდან ირკვევა, რომ იმ დროს არდოტში უკვე აშენებული ყოფილა წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესია, რომელიც სოფელს დასავლეთიდან გადმოჰყურებს. ფოტოზე აღბეჭდილია სოფლის ცენტრში აღმართული ე. წ. „ქისტური ყაიდის“ ზვიადაურების კოშკი, რომლის არსებობის კვალი დღეს საერთოდ წაშლილია. 1993 წლის აგვისტოში ზვიადაურების კოშკის შესახებ ასი წლის უსინათლო არდოტელმა კიბლე მურღუევმა მითხრა: „1978 წელს დაიქცა ზვიადაურების კოშკი და არდოტს ფერ აჰხდაო“.

დასასრულ მინდა გ. მერცხახერის კიდევ ერთი დამსახურება აღვნიშნო. როგორც ცნობილია, ხშირად პრობლემას წარმოადგენს ერთი ენიდან მეორე ენაზე ხალხური ყოფის აღმნიშვნელი ლექსიკისა და საკრალური ტერმინოლოგიის თარგმნა. გ. მერცხახერმა ქართველ მთიელთა საკულტო და საკრალურ ლექსიკას გერმანულ ენაზე უმრავლეს შემთხვევაში ზუსტი შესატყვისი მოუძებნა, რაც დიდ დახმარებას გაუწევს ჰუმანიტარული დარგის სპეციალისტებს გერმანულ ენაზე მითოლოგიური და ეთნოლოგიური ლიტერატურის თარგმნაში. შემძლია საილუსტრაციოდ მოვიყვანო ხევსურული ყოფისთვის დამახასიათებელი ზოგიერთი ლექსიკური ერთეული, რომლებსაც გ. მერცხახერმა გერმანულად შესაბამისი და ზოგჯერ რამდენიმე ენობრივი შესატყვისი და სინონიმი მოუძებნა: ხუცესი - Der Priester; კულტმსახური - Der Kirchendiener, Der Diener des Heiligtums; სასოფლო ხატი - Das Dorfheiligtum; ჯვრის დროშა - Die alte gehailigte Geschlechtsfahne; ხატი, სალოცავი, ჯვარი - Das Heiligtum; სამლოცველო - Der Bethaus; წმინდა ადგილი - Die Heilige Stätte; დასტურ-ხელოსნები - Der Chati-Diener; გწყალობდეთ წმინდა გიორგი! - Beim heiligen Georg! დარბაზი - Die Hütte; საყმო - Das Geschlecht; დამწყალობნება, ხუცობა, ლოცვა - Bitten; საბერო, კულტმსახურთა საცხოვრებელი - Die Wohnung und Versammlungsstätten der Diener des Heiligtums; საცერული - Der Schlagring; ქადაგი - Der Wahrsager; მკითხავი - Die Wahrsagerin. აღსანიშნავია, რომ გერმანელი მეცნიერი ქადაგსა და მკითხავს სქესის მიხედვით განარჩევს. მართლაც, ხევსურული ტრადიციით, ქადაგი, როგორც

ჯვრის ნების განმცხადებელი, ძირითადად მამაკაცი იყო, ხოლო მკითხავი - დედაკაცი.

ზოგიერთი უზუსტობის მიუხედავად, გერმანელი მოგზაურისა და მეცნიერის გოტფრიდ მერცბახერის წიგნი „კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონები“ მნიშვნელოვანი წყაროა კავკასიის გეოლოგიის, გეოგრაფიის, იქ მცხოვრები ხალხების ისტორიული წარსულისა და ეთნოგრაფიული ყოფის გასაცნობად; ენციკლოპედიური ხასიათის ნაშრომი, რომელიც ორი ათასზე მეტი გვერდის, ფოტოებისა და რუკებისგან შედგება, გამოირჩევა კავკასიის თითოეული კუთხის დეტალური აღწერით; ჩვენ წინაშეა დიდი მეცნიერული დიაპაზონის, დაუღლეი, თავისი საქმეზე ფანატიკურად შეყვარებული, ერუდირებული მკვლევარი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა კავკასიის მეცნიერულ შესწავლას, მან დასავლელ მკითხველს მიაწოდა კავკასიის შესახებ პირველი სრულყოფილი, ობიექტური სამეცნიერო ნაშრომი, რითაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა კავკასიის რეგიონის კვლევის პოპულარიზაციაში. ამიტომ მიმაჩნია, რომ აუცილებელია გოტფრიდ მერცბახერის წიგნის „კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონების“ გერმანული ენიდან თარგმნა და ქართველი მკითხველისთვის მიწოდება. ის დიდ დახმარებას გაუწევს მეცნიერების სხვადასხვა დარგის სპეციალისტებს, სტუდენტებს, პოლიტიკოსებს, სამხედროებს, ზოგადად კი კავკასიის საკითხებით დაინტერესებულ მკითხველ საზოგადოებას.

მეტად მნიშვნელოვანია, რომ ამ ბოლო დროს გ. მერცბახერის წიგნის ქართულ ენაზე თარგმნას შეუდგა პროფესიონალი მთარგმნელი და ისტორიის დოქტორი გ. გელაშვილი. 2008 წელს მან ჟურნალში „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“ [#1 (3)] დაბეჭდა მოკლე ბიოგრაფიული ცნობები გოტფრიდ მერცბახერზე, აგრეთვე წარმოადგინა ერთგვარი ანონსი წიგნის თარგმნის დაწყების შესახებ. გ. გელაშვილი წერს: „ჩვენ გადაწყვეტილი გვაქვს მერცბახერის იმ ვრცელი ცნობების თარგმნა-კომენტირება და გამოცემა, რომლებიც ეხება საქართველოს მთის მოსახლეობას. გარკვეული ნაწილი უკვე დამუშავებულია“ [გელაშვილი 2008: 330]. კარგი იქნება, თუ საბუნებისმეტყველო დარგის სპეციალისტებიც დაინტერესდებიან და გ. გელაშვილის მსგავსად შეუდგებიან ნაშრომის მათთვის საინტერესო ნაწილის თარგმნას.

ახლა კი, სანამ სპეციალისტები წიგნის სრულყოფილ თარგმანს გამოაქვეყნებენ, გთავაზობთ გოტფრიდ მერცბახერის „კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონების“ II ტომიდან რამდენიმე ეპიზოდის შემოკლებულ, მოკრძალებულ თარგმანს, რომელიც ხევსურების ტრადიციულ ყოფას ასახავს.

ლიტერატურა

ახმედხანოვი 1998: Камиль Ахмедханов, Экспедиция немецкого географа и альпиниста Готтфрида Мерцбахера в горы Дагестана, 1998. <http://www.tsumada.ru/ru/text/23>

გელაშვილი 2008: გ. გელაშვილი, გოტფრიდ მერცბახერი საქართველოს მთის მოსახლეობის შესახებ, ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, #1 (3), 2008.

მამისიმედიშვილი 1994: ხ. მამისიმედიშვილი, გერმანელი მეცნიერი მერცბახერი და კავკასია, გაზეთი “კავკასიონი”, 22 ნომბერი, 1994.

მერცბახერი 1994: გ. მერცბახერი, “კავკასიის მაღალმთიანეთი, რელიგია ხევსურეთში”, გერმანულიდან თარგმნა ხ. მამისიმედიშვილმა, გაზეთი “კავკასიონი”, #48 (62), 29 ნომბერი, 1994.

მერცბახერი 1995: გ. მერცბახერი, “კავკასიის მაღალმთიანეთი, ხევსურები”, გერმანულიდან თარგმნა ხ. მამისიმედიშვილმა, გაზეთი “კავკასიონი”, #3 (72), 1995 წლის 7 იანვარი.

მერცბახერი 2010: Мерцбахер Г. К этнографии обитателей Кавказских альп. Серия - Народы Кавказа: страницы прошлого, Нальчик, Из-во М. и В. Котляровых, 2010.

მინინბერგი 2006: Леонид Мининберг, Готфрид Мерцбахер – выдающийся альпинист и учёный, <http://berkovich-zametki.com/2006/Zametki/Nomer4/Mininberg1.htm>

ურუბკო 2006: Денис Урубко, Струны Эльбруса, 2006. http://www.russianclimb.com/russian/elbrus_race_2006_den.htm

სტატია დაბეჭდილია კრებულში: „კადმოსი“, ჰუმანიტარულ კვლევათა ჟურნალი, N4. 2012. თბილისი, ილიას უნივერსიტეტის გამომცემლობა (გვ. 431-452).